
ITALIJANIZMI U GOVORNOM JEZIKU BARA I OKOLINE

Dejan J. Ivović*

Professor Dejan J. Ivović was a prominent education and social worker of Bar after the Second World War. In this work he analysed the Italianisms in the colloquial language of Bar and its peripheral settlements more than 4 decades ago, which is why the work has a factographic character. The explanation for the occurrence of Italianisms in the speech of the inhabitants of Bar is followed by a short history of city itself.

Uticaj italijanskog jezika na govorni jezik Bara i okoline je neosporan. Da bi se isti objasnio, nužan je osvrt na istoriju Bara, na njegovu daleku pa i nedavnu prošlost.

* Dejan J. Ivović rođen je 1927. godine u Kragujevcu, a djetinjstvo provodi u Baru, Cetinju, Danilovgradu i Beranama. Kako mu je otac bio profesor u Beranama i direktor gimnazije u Danilovgradu, tamo i završava osnovnu školu. Nakon završetka gimnazije u Kragujevcu, diplomira na Filozofskom fakultetu u Beogradu. U porodičnu kuću svoga đeda, sudije i načelnika Barskog sreza, Đura, popa Nika, Ivovića, vraća se 1959. godine. U Baru radi kao profesor francuskog i italijanskog jezika, koje je usavršio u Parizu, Napulju i Perudi. Bio je odličan poznavalac latinskog, španskog i njemačkog jezika. Od 1965. godine radi kao direktor tadašnjeg bioskopa „Pobjeda“ u Baru doprinoseći kulturnom i društvenom životu. Započeo je i završio izgradnju Kulturnog centra u Baru uoči čijeg otvaranja 1975. godine, je iznenada preminuo. Rukopis ovog stručnog rada je ustupio i da saglasnost za objavljivanje njegov sin dr Jovan Ivović predsjedniku Ogranka Matice crnogorske u Baru Ivanu Jovoviću.

Stari Bar je podignut na južnim obroncima planine Rumije, četiri kilometra od morske obale, dok se novo naselje nalazi blizu samog mora. Pretpostavlja se da je na mjestu današnjeg Bara ili u njegovoj neposrednoj blizini, postojalo naselje i prije naše ere. Da je ovo moguće potvrđuje veliki broj maslina, koje se obrađuju od najdavnijih vremena. Nedaleko od Bara, pored puta koji vodi za Ulcinj, nalazi se najstarija maslina na crnogorskoj obali, za koju se pretpostavlja da ima više od 2400 godina.

Tražena je veza između imena Bar / na grčkom Antibarīs, latinskom Antibarium, albanskom Tivari i italijanskom Antivari / i italijanskog grada Baria, koji se nalazi na suprotnoj obali Jadranskog mora. Pretpostavlja se da je Bar izgrađen u vrijeme Rimljana, dok je prema Jirečeku to bila „nova tvrđava“ iz XII vijeka, sagrađena u cilju odbrane od Avara. Vjerovatnije je da je Bar podignut poslije dolaska Slovena, tj. u VII vijeku. Uprkos svemu ne treba isključiti mogućnost da je na istom mjestu bio gradić /dvorac/ „Antipargai“, gdje se sklonio jedan dio rimskog stanovništva iz stare Dokleje, koju su Sloveni bili sasvim razorili. Među gradovima Dokleje Bar je počeo imati veću važnost krajem XI vijeka, kada je podignuto sjedište katoličkog biskupa. /Istorija naroda Jugoslavije, str. 247./

Od XII vijeka srpskohrvatsko ime je samo Bar, bez prefiksa „Anti“.

U Srednjem vijeku Bar je pripadao vizantijskom carstvu, prvo Dračkom tematu, a od kraja X vijeka Dalmaciji, čije je sjedište bio Dubrovnik /Dalmatia superior/.

Za vrijeme Nemanjića Bar je imao najveći procvat, jer je pretežno bio van ratnih zbivanja.

Početak XV vijeka uzdiže se Republika Venecija, koja nastoji da proširi svoj uticaj i na našem Jadranu. Poslije pada Nemanjića, Venecija je naizmjenično sa Balšićima, dominirala

Barom do 1421. godine. Definitivno su ga osvojili po treći put 1443. godine i držali ga do 1571. godine, kada su ga zauzeli Turci.

Crnogorci su osvojili Bar od Turaka 1878. godine.

Za vrijeme Nemanjića, Balšića i djelimično pod dominacijom Venecije, Bar je imao svoju autonomiju. Njim su upravljali knezovi, starešine grada i narod /comes, seniores et populus/. Za vrijeme vlasti Venecije, stari naziv najvažnijeg funkcionera grada bio je zamijenjen venecijanskim nazivom „Podesta“ /Predsjednik opštine/.

U Srednjem vijeku Bar je ekonomski bio jak i istovremeno važan trgovački centar. Imao je svoju kovnicu. Na njegovom novcu bila je slika Sv. Đorđa i natpis „Antibar“. Za vrijeme Venecije, kovnica je nastavila sa radom, s tom razlikom što je na novcu bila slika Sv. Marka.

Stanovništvo Bara u toku svoje istorije pripadalo je raznim etničkim grupama. Početkom Srednjeg vijeka bilo je romansko, dok su kasnije bile seobe Slovena i Albanaca. Religija je na početku bila katolička i pravoslavna, za vrijeme vladavine Turaka bile je pretežno muhamedanska.

Istorijski događaji u ovom kraju, mješavina raznih naroda, kao i smjenjivanje raznih dominacija, uticali su i na jezik Bara i okoline.

Danas, prema najnovijim statističkim podacima, u Baru i okolini živi 27.592 stanovnika, od kojih: Crnogoraca 17.706, Srba 1.207, Hrvata 272, Slovenaca 18, Makedonaca 18, Albaneza 4.273 i par stotina raznih drugih nacionalnosti.

U govornom jeziku ovog stanovništva, (iako ne tako često kao u sjevernom dijelu naše obale), nailazimo na ostatke italijanskog jezika, na riječi tipično italijanske, ili pak riječi i izraze italijanskog porijekla.

U narednom izlaganju o italijanizmima u govoru Bara i okoline, što je i sadržaj ove teme, vidjećemo koje su riječi i italijanski

izrazi ostali nepromijenjeni, a koje su se, iako proistekle iz italijanskog jezika, promijenile, bilo u značenju, izgovoru, akcentu itd.

Prije prelaska na same riječi, nabrojaću različite faktore koji su doprinijeli da se u dijalektu Bara očuvaju izrazi strogo italijanski, ili pak riječi i izrazi koji potiču od italijanskog jezika.

Može se pretpostaviti da uticaj italijanskog jezika /tj. latinskog – majke italijanskog/ potiče već od početka Srednjeg vijeka, kada su ove oblasti bile naseljene od Rimljana.

Jedan od faktora koji je uticao na govor Bara i njegove okoline, jeste i rasep crkve, na katoličku-zapadnu i pravoslavnu-istočnu, koji se dogodio 1054. godine. Tada je u ovim krajevima Vizantija gubila postepeno svoju moć, dok je Rim preko crkve utvrdio svoju, pa i politički.

U Baru je 1089. godine formirana jedna nadbiskupija, koja sledećih vjekova širi zapadnu kulturu i utiče na sam jezik naroda ovog kraja.

Evo i jedne interesantne zabilješke po pitanju jezika: „1608. godine novi nadbiskup Bara Marin Bici piše Baranima jednu pastirsku poslanicu na jeziku „Ilira“. Ovo pismo u Baru nije dobro primljeno. Šta više narodu se nije dopalo, jer ih nadbiskup smatra tako malo obrazovanim što ne znaju italijanski jezik“. /Dr Franjo Rački: „Informacija barskog nadbiskupa Marin Bicija o njegovom putu u Albaniju i Staru Srbiju 1610. godine“. „Starine“ Izdanje Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga XX, str. 59/.

Kakav i koliki uticaj je mogla imati katolička crkva na jezik ovih krajeva nije poznato; o ovome nema nikakvih podataka. „U Baru i Ulcinju postojale su sve mogućnosti za formiranje jednog opštinskog arhiva; sigurno da je i postojao, ali nije sačuvan. U Baru nema arhiva katoličke nadbiskupije i ne zna se ništa o njegovoj sudbini, izvesno je samo da se u XVI vijeku nalazio u Rimu“ /Enciklopedija Jugoslavije, str. 200/.

Neosporan i veoma jak uticaj na dijalekat Bara i okoline, imala je Republika Venecija u XV i XVI vijeku. Mnogi italijanizmi koji se čuju danas u ovim krajevima, potiču iz vremena venecijanske vladavine / na pr: imena mjesta: „belveder“ – „londža“, koja potiče od italijanskog loggia=trem, galerija; terminologija iz zemljoradnje: „maštelo“ i „miščelo“ – italijanski mastello=čabar, vedro, „frumetin“ – italijanski frumento=kukuruz; kuhinjsko posuđe: „pjat“ – italijanski piatto=tanjir; pomorska terminologija: „barka“ – italijanski barca itd. /

Uticaj Venecije na jezik, ne samo Bara, već i čitave Crne Gore, pridružio se i za vrijeme vladavine Vladike Danila krajem XVII i početkom XVIII vijeka. Tada je Crna Gora imala tijesne veze sa Venecijom, tako da je na Cetinju bilo formirano „Guvernadurstvo“.

Ovi odnosi bili su potrebni Crnogorcima da bi se mogli odbraniti od Turaka, a Veneciji jer je htjela da ima jači uticaj na Crnu Goru.

Trgovački odnosi i česta putovanja Crnogoraca u Veneciju, koja potiču još za vladavine Crnojevića u XIV vijeku, imala su takođe svoj uticaj na govorni jezik u ovim krajevima.

Uticaj italijanskog jezika neosporno se povećao i vezama Crne Gore sa Italijom za vrijeme vlasti kneza Nikole. Odnosi sa Italijom bili su toliko prijateljski da su doveli do srodstva dvije vladajuće kuće.

Drugi važan momenat koji je doprinio da italijanizmi ostanu u govornom jeziku ovih krajeva, jeste i prodor italijanskog kapitala u Crnu Goru, a naročito u Bar.

U Baru se formira „Barsko društvo“ i pod nadzorom Italijana izgrađuje se pruga uskog kolosjeka Bar-Virpazar. Italijani su držali u svojim rukama i brodski saobraćaj na Skadarskom jezeru, tako da je neprekidna veza, koja je trajala više godina između Italijana i stanovnika ove teritorije, doprinijela ne samo

da se održe italijanske riječi i izrazi u govoru Bara i okoline, već da se poprime i novi.

Narod ovog kraja /izuzev onog u Krajini, gdje je u upotrebi albanski jezik/ govori srpskohrvatskim** jezikom – dijalekat ijekavski.

Živim u Baru od 1960. godine i imao sam prilike da čujem italijanizme u govornom narodnom jeziku. Više dana boravio sam u reonima: Zupci, Sutomore, Mišići, Crmnica i Mrkojevići i istražujući po ovoj temi, došao sam do zaključka da su ostaci italijanskog jezika češći i tipičniji u Crmnici i Mrkojevićima.

Kao što sam već napomenuo, u govornom jeziku Bara i njegove okoline, nailazimo na riječi koje su tipično italijanske, ili pak na riječi i izraze koji potiču od italijanskog jezika; ove druge su brojnije. Vremenom izvjesne riječi su pretrpjele modifikacije i izgovaraju se na dva načina, kao npr:

ambrela i lumbrela = kišobran – italijanski l'ombrello

kaštig i kastig = kazna – italijanski il castigo

kamin i kumin = ognjište – italijanski il camino

probati i provati = probati – italijanski provare

šofit i šufit = tavanica – italijanski il soffitto

tavulin i taulin = stočić – italijanski il tavolino

O riječima italijanskog porijekla koje su pretrpjele izmjene u govoru, ortografiji, pa čak i u samom značenju, pisaću kasnije.

Evo međutim pregleda italijanskih riječi koje nemaju nikakvu promjenu, izuzev u ortografiji:

** U vrijeme pisanja ovog rada (1972) službeni naziv jezika je bio srpsko-hrvatski i taj naziv smo zadržali u cijelom tekstu.

italijanizmi:	italijanski:	srpskohrvatski:
<u>adio</u>	adio	zbogom, doviđenja
arija	aria f.	vazduh
baraka	barracca f.	baraka, koliba
balerina	ballerina f.	igračica
<u>barka</u>	barca f.	barka, čamac
bereta	beretta f.	kapa/francuska/
bevanda	bevanda f.	piće /vino sa vodom/
bjondo	biondo	plav, plavokos
bluza	blusa f.	bluza
<u>borsa</u>	borsa f.	torba
bonagracia	buonagrazia	garnišla
bravo	bravo	vrlodobro
ala braćeto	andar a braccetto	voditi pod ruku
<u>botilja</u>	bottiglia f.	boca, flaša
kalce-te	calze f.	čarape
<u>kariola</u>	carriola f.	kolica za pijesak
karoca	carrozza f.	kola
<u>feta</u>	fetta f.	kriška
forca	forza f.	sila, snaga
flota	flotta f.	brodovlje
furija	furia f.	bes, ludilo
galeta	galletta f.	dvopek
gondola	gondola f.	gondola
<u>lastra</u>	lastra f.	lim, pločica
lista	lista f.	spisak, papir
lula	lulla f.	duga kod kačara
lumijera	lumiera f.	svećnjak
<u>makina</u>	macchina f.	mašina, lokomotiva
maca	mazza f.	veliki čekić
mizerija	miseria f.	bijeda
<u>pala</u>	pala f.	ašov
pauza	pausa f.	odmor, počinak
persona	persona f.	osoba, lice
pinjata	pignatta f.	lonac za kuvanje
pipa	pipa f.	lula
<u>pitura</u>	pittura f.	boja, farba

<u>pjaca</u>	piazza f.	pijaca, trg
poltrona	poltrona f.	naslonjača
raca	razza f.	soj, pleme
<u>riva</u>	riva	obala, šetalište
rokela	rocchella f.	klupko
<u>salca-sa</u>	salsa f.	sos
<u>skale</u>	scale f.	stepenice
tenda ¹	tenda f.	šator
<u>tinta</u>	tinta f.	mastilo, boja
<u>vizita</u>	visita f.	posjeta

Kao što se vidi navedene imenice iste su kao i italijanske, koliko u izgovoru, toliko i u značenju. Ovi italijanizmi, pored razlike u ortografiji, pišu se bez člana i dekliniraju se dodavanjem nastavaka, kao i ove druge imenice srpskohrvatskog jezika.

Podvučene riječi postale su toliko domaće i u govoru se čuju tako često kao i riječi upravo srpske.

Pregled riječi koje se izgovaraju sa istim akcentom kao i italijanske od kojih potiču, a koje su pretrpjele izmjene, bilo u korenu, bilo u nastavku:

italijanizmi:	italijanski:	srpskohrvatski:
armadura	armatura f.	skelet kod zgrade
banja	bagno m.	korito
barelo	barile m.	bure, vedro
balkon	balcone m.	veranda, balkon
beštija	bestia f.	životinja
bekuč	beccuccio m.	vrh garbit. lampe
bekaca	beccaccia f.	šljuka /ptica/
belveder ²	belvelere	lijep pogled

¹ Ova riječ je rijetko u upotrebi.

² Ova riječ se upotrebljava za razna mjesta u Crnoj Gori odakle se pruža lijep pogled.

biljet	biglietto m.	vozna karta
bokaporat	boccaporto m.	ulaz za brodove
brokva	brocca f.	bokal, vrč
briškula	briscola f.	igra karata
butiga	bottega f.	dućan, prodavnica
kamara	camera f.	soba
kantun	cantone m.	ugao, ćošak
kašeta	cassetta f.	sandučić
kavaleta	cavalletto m.	peralelna greda
kamomil	camomilla f.	bela sasa
kanovaca	canovaccio m.	krpa za brisanje
koltrina	cortina f.	zavesa na prozoru
kolet-kolijer	colletto m.	okovratnik
koperta-kuvijerta	coperta f.	pokrivač /čipkani/
kontrabant	contrabando m.	krijumčarenje
kontrat	contratto m.	ugovor, sporazum
contam	contare	računam, brojim
kušin	cuscinio m.	jastuk
kužina	cucina f.	kuhinja
dreto	dritto	pravo
facca	faccia f.	lice, izgled
faculet	fazzoletto m.	maramica
fešta	festa f.	praznik, gozba
freško	fresco	sveže, novo
frontin	frontino m.	branik kod kape
furgon ³	furgone m.	konjska kola, furgon
gradin	gradino m.	toplomer
gradela	gratella f.	roštilj
gust	gusto m.	ukus
lampadin	lampadina f.	lampica, kandilo
lešo	lesso	kuvan na vodi

³ Ova riječ je francuskog porijekla, ali je ovdje došla preko italijanskog jezika.

mandarina	mandarina f.	slatka pomorandža
marenda	merenda f.	užina
pasati	passare	proći, otići
pašta	pasta f.	makarona, testo
parapet	parapetto m.	branik na mostu
pantofle	pantofle f.	papuče
parcela	parcella f.	parče /zemlje/
peperoni	peperone m.	mala paprika
peča	pezzo m.	parče platna
pinjelo	pinello m.	četkica
pjat	piatto m.	tanjir
pjadela	padella f.	zdjela od porcel.
ponat	ponte m.	most
pošta	posta f.	pošta
polpet	polpetta f.	šnicla
pulenta	polenta f.	kačamak
rašpa	raspa f.	turpija
rešto	resto m.	kusur, ostatak
riža	riso m.	pirinač
rivati	arrivare	stići, doći
saket	sacchetto m.	kesa od papira
šega	sega f.	testera, pila
škatula	scatola f.	kutija
škarpe	scarpe f.	cipele /poderane/
škur ⁴	scuro	crn, mrk
škudela	scodella f.	čanak, šolja za kafu
škufija	cuffia f.	povezača
špedal	ospedale m.	bolnica

⁴ Ova riječ je sasvim domaća. Svi u Baru kažu: „Daj mi kilogram škurog hleba“. /Dammi un chilo di pane scuro./ Riječ „škure“ upotrebljava se i u smislu roletne, na pr. „Zatvori škure“. /Chiudi le persiane./

špâg	spago m.	kanap, vezica
tavaja	tovaglia f.	stolnjak, čaršav
tapa	tappo m.	čep
taraca	terazza f.	terasa
trafika	traffico m.	prodavnica duvana
vapor	vapore m.	brod, lađa
vešta	veste f.	haljina

Italijanizmi koje ću upotrijebiti u sledećim primjerima češći su i tipičniji:

U kamaru sam ostavio kofer. /Ho lasciato la valigia in camera./

U kašetu sam ostavio stvari. /Nel cassetto ho messo gli oggetti./

Spusti te koltrine. /Abbassa le coltrine./

Obriši to sa kanovacom. /Pulisci quello con un canavaccio./

Stavi pod glavu još jedan kušin. /Metti ancora un cuscino sotto la testa./

Pređimo u kužinu, tamo je toplo. /Andiamo in cucina, là é caldo./

Kakva mu je faca! /Che faccia che ha!/
Jesi li uzeo faculet? /Hai preso il fazzoletto?/

Mandarine su još zelene. /Imandarini sono ancora verdi./

Šta imamo za marendu? /Che cosa abbiamo per merenda?/

Supa je već u pjatu. /La minestra é già nel piatto./

Za ručak imamo polpete. /Per pranzo abbiamo le polpette./

Rešto mi nije vratio. /Non mi ha restituito il resto./

Sve stavite u saket. /Mettete tutto nel sacchetto./

Pasao je prije pola sata. /É passato mezz'ora fa./

Daj mi škatulu duvana. /Dammi una scatola di tabacco./

Kupi kilogram škurog hleba. /Compra un chilo di pane scuro./

Promijeni tavaju na stolu. /Cambia la tovaglia sul tavolo/ itd.

Ima riječi koje mijenjaju svoj koren. Češće nailazimo na izm-jenu S i SS u Š, kao na pr:

Na italijanskom	bestia	u italijanizmu je	beštija.
-II-	cassetta	-II-	kašeta
-II-	festa	-II-	fešta
-II-	fresco	-II-	freško
-II-	lesso	-II-	lešo
-II-	pasta	-II-	pašta
-II-	resto	-II-	rešto
-II-	scatola	-II-	škatula
-II-	scuro	-II-	škur
-II-	sporco	-II-	šporko.

Pored promjene slova S i SS u Š nailazimo na sledeće izmjene:

1. Italijansko slovo T prelazi u D, pr:
armatura u armadura
gratella u gradela
2. Italijansko CCIA prelazi u CA /ZA/, pr:
beccaccia u bekaca
faccia u faca
3. Samoglasnik O prelazi u U, pr:
bottega u butiga
polenta u pulenta
fazzoletto u faculet
4. Samoglasnik E prelazi u A, pr:
camera u kamara
merenda u marena
terazza u taraca

Veći dio italijanizama koji se izgovaraju sa istom intonacijom kao i italijanske riječi, u suštini su riječi koje mijenjaju svoj nastavak, odnosno gube finalno O, E i A, kao na pr:

contratto – kontrat	} gube krajnje O
cuscino – kušin	
gradino – gradin	
gusto – gust	
sacchetto – saket	
scuro – škur	

belvedere – belveder }
cantone – cantun } gube krajnje E
stazione – štacijun }
vapore – vapor }

lampadina – lampadin }
polpetta – polpet } gube krajnje A
camomilla – kamomil }

Često puta krajnji vokal O italijanskih riječi prelazi u italijanizmu u A, kao na pr:

italijanski	il bagno	daje	banja
-II-	il canovaccio	daje	kanovaca
-II-	il mandarino	daje	mandarina
-II-	il riso	daje	riža itd.

Veoma je mali broj onih italijanizama koji su izgubili ili pak dobili prefiks, kao na pr.

rivati	od	arrivare
škufija	od	la cuffia
špedal	od	l'ospedale itd.

U dijalektu Bara i njegove okoline postoji veliki broj italijanizama koji su pretrpjeli duboke izmjene u ortografiji i znatno se razlikuju od italijanskih riječi i u izgovoru. Često puta akcent, pored izmjene dužine, ne pada čak ni na isti slog. Evo pregleda tih riječi:

italijanizmi:	italijanski:	srpskohrvatski:
jabìt	abito m.	haljina, odeća
angârija	angariare	poteškoća, muka
ambìs	abisso m.	ponor, jama
ântika	antico	stara stvar

bâbo	babbo m.	otac, djed
banjâti	bagnare	kupati se
balâti	ballare	igrati
bolândža	bilancia f.	vaga
bastâti ⁵	bastare	imati hrabrosti
bâul	baule m.	putnički sanduk
benät	benda f.	povezača
bisâk	bisaccia f.	torba na konju
brîga	briga f.	muka, dosada
bründati	brontolare	gundati
brükati	brucare	grđiti, sramotiti
bustîn	busto m.	prsluk
kapelîn	cappello m.	šesir, kapa
kaûcija	cauzione f.	kapara, kaucija
kalâti	calare	prestati, smanjiti
kôla	colla f.	lijepak
koštâti ⁶	costare	vredeti, stajati
krepâti	crepare	crknuti
kravâta	cravatta f.	mašna
denjâti	degnare	udostojiti
dokumënt	documento m.	isprava
dogänja	dogana f.	carinarnica
fadžôla	fagiuolo m.	pasulj
famëlja	famiglia f.	porodica
fâliti	fallire	nedostajati
fôj	foglia f.	list hartije
früt	frutta pl.	rod
fregâti	fregare	trljati, ribati
frumëtîn	frumento m.	kukuruz

⁵ Ova riječ je promijenila i smisao. Dok u italijanskom jeziku znači „biti dovoljno“, ovdje se upotrebljava u smislu „imati hrabrosti“, na pr. ako vi basta – se vi basta dell’animo.

⁶ Ova riječ je porijeklom njemačka, primljena ovdje preko italijanskog jezika.

fumâ	fumare	duva, puše
fûdra	fodera f.	postava
džârdin	giardino m.	bašta
galijõt	galeotto m.	obešenjak
galjüf	gagliofo m.	prost, izjelica
djîr	giro m.	krug, okret
gratati	grattare	strugati, ljuštiti
grîl	grillo m.	zrikavac
lamarîn	lamiera f.	lim, kofa
lencûn	lenzuolo m.	čaršav
lîma	lima f.	turpija
liberâti	liberare	osloboditi
luštrâti	lustrare	glačati, usijati
lišo	liscio	šisto /bez dodat./
mankâti	mancare	nedostajati
mafîja	mafia f.	nezg. društvo
mälj	maglio m.	čekić
mândža	mancia f.	jelo, napojnica
miščëlo-mistïo	mastello m.	kanta za veš
mobîlje	mobile m.	stvari, pokućstvo
mûla	mula f.	mazga
navigâti	navigare	ploviti
nakončâti	acconciare	urediti, namestiti
nôna	nonna f.	baba
nûmer-lûmer	numero m.	broj
ofundâti se	affondarsi	stropoštati se
ombrelîn	ombrellino m.	suncobran
očalji	occhiali pl.	naočare
oprîgati ⁷	friggere	ispržiti

⁷ Ovaj italijanizam je jedan od vrlo rijetkih glagola koji postaju od italijanskih glagola II konjugacije.

Interesantna je činjenica da u italijanskom, odnosno italijanizmima, gotovo svi glagoli postaju od italijanskih glagola koji pripadaju i konjugaciji na ARE.

pamidôra	pomidoro m.	patlidžan
pašăti	passare	proći, otići
pătiti	patire	trpjeti, stradati
pălanga	palanga f.	gvozdena poluga
pašapôt	pasaporto	pasoš
patakûn	patacca f.	sitan novac
pězati	pesare	meriti, biti težak
portîr	portiere m.	vratar
pörat	porto m.	luka, pristan
pôtik	portico m.	hodnik
rešpëkt	rispetto m.	poštovanje
salamûra	salamoia f.	presolac
skăla	scala f.	stepenica
škăf	scaffale m.	polica, pregrada
skapulăti	scapolare	spasiti se
sölad	soldo m.	novac, para
spigëti	spago m.	vezice za cipele
spîla	spelonca f.	jama, pećina
štacijûn ⁸	stazione f.	stanica
stimăti	stimare	poštovati
štivăti	stivare	naslagati
takulîn	taccuino m.	novčanik
tapêt	tappeto m.	ćilim
tëla	tela f.	platno
tiġla	tegolo m.	cigla, opeka
trakalăti	tracallare	pričati brzo
validža	valigia f.	kofer
vângla	vanga f.	lopata
velûd	velluto m.	kadifa
vël	velo m.	deo ženske nošnje na glavi
căpica	zappa f.	motika
cûkar	zucchero m.	šećer

⁸ Ova riječ se u Mrkojevićima upotrebljava još u smislu stan, sklonište.

Znatnije modifikacije koje su se dogodile tokom vremena su sledeće:

1. Izmjena nastavka i izgovora italijanskih glagola i konjugacije. /Ponavljam da u italijanizmima koji se upotrebljavaju u govoru ovih krajeva, ima samo neznatan broj italijanskih glagola II i III konjugacije./

Dok se italijanski glagoli I konjugacije završavaju na ARE i imaju dug i mekan izgovor, italijanizmi se međutim završavaju na ATI i imaju oštri naglasak; na pr:

od italijanskog	bagnáre	-	banjäti
-II-	bastáre	-	bastäti
-II-	caláre	-	kaläti
-II-	degnáre	-	denjäti
-II-	fregáre	-	fregäti
-II-	grattáre	-	gratäti
-II-	mancáre	-	mankäti
-II-	navigáre	-	navigäti
-II-	acconciáre	-	nakončäti
-II-	scapoláre	-	skapuläti
-II-	stimáre	-	stimäti

2. Izmjena nastavka, odnosno čitavog sloga italijanskih imenica, kao na pr:

od italijanskog	il busto	italijanizam je	bustîn
-II-	il cappello	-II-	kapelîn
-II-	la foglia	-II-	fôj
-II-	il frumento	-II-	frumetîn
-II-	la lamiera	-II-	lamarîn
-II-	il lenzuolo	-II-	lencûn
-II-	il porto	-II-	pòrat
-II-	la patacca	-II-	patakûn
-II-	lo scaffale	-II-	škáf
-II-	la stazione	-II-	štacijûn
-II-	la valigia	-II-	valîža
-II-	lo zucchero	-II-	cùkar

Pored promjena već naznačenih imamo i slučajeve, iako veoma rijetkih, gdje je početak riječi prilično različit od italijan-skog jezika, pr:

		postaje	
italijanizam	jabõt	od italijanskog	abito
-II-	nakončãti	-II-	acconciare
-II-	ofundãti se	-II-	affondarsi
-II-	õcalji	-II-	occhiali...

Napisaću jedan broj rečenica koje sadrže italijanizme koji su pretrpjeli znatne modifikacije, ali koji su prilično česti u narodnom govoru:

Daj mi taj košet mesa. /Dammi quella coscia di carne./

Ne denja on to. /Non si degna di quello./

Za ručak imamo fadžolu. /Per pranzo abbiamo i fagiuoli./

Kako ti je famelja? /Come sta la tua famiglia?/

Uzmi jedan foj hartije. /Prendi un foglio di carta./

Fruť maslina nije dobar. /Il frutto delle olive non é buono./

Ona će fregati sobu. /Essa fregnerà la camera./

Jede hleb od frumetina. /Mangia pane di frumento./

Ide u džardin. /Va in giardino./

Baš si galjuf. /Sei proprio un fagliofo./

Oprani su svi lencuni. /Tutti i lenzuoli sono lavati./

Pare su mi mankale. /La moneta m'è mancata./

Šta imate od mobilja? /Che cosa avete di mobilia?/

Kilogram pamidora je 200 dinara. /Un chilo di pomodori costa 200 dinari./

Stavi ga u prvi škaf. /Mettilo nel primo scaffale./

Kupio sam malo cukra. /Ho comprato un pò di zucchero./

Evo i italijanizama koji su rijetki u govornom jeziku Bara i okoline:

italijanizmi:	italijanski:	srpskohrvatski:
alegrija	allegria f.	veselje
biškoti	biscotti	biskviti
kantinela	cantina f.	podrum
komodan	comodo	udoban
gazeta	gazzetta f.	novine
lavati	lavare	oprati
lapis	lapis m.	olovka
levant	levante m.	istok
makinist	macchinista m.	vozovođa
medicina	medicina f.	lijek
ošterija	osteria f.	krčma, kafana
piston	pistone m.	klip
špedat	spedire	poslati
trakalica	tracolla f.	remen/kod mlina/
veštit	vestito m.	odijelo
vitrina	vitrina f.	polica

Pregled svih italijanizama koji se upotrebljavaju u govornom jeziku Bara i okoline:

italijanizmi:	italijanski:	srpskohrvatski:
abit	abito m.	haljina
adio	adio	zbogom
alegrija	allegria f.	veselje
ambrella	ombrello m.	kišobran
ambis	abisso m.	ponor
antika	antico	stara stvar

angarija	angariare	muka, poteškoća
aria	aria f.	vazduh
armadura	armatura f.	skelet zgrade
babo	babbo m.	otac, djed
banda	banda f.	strana
banja	banjo m.	korito, kupališ.
banjati	bagnare	kupati se
bal	balo m.	ples, igra
balati	ballare	igrati
balandža	bilancia f.	vaga
baraka	baracca f.	koliba, baraka
barka	barca f.	čamac, barka
bastati	bastare	imati hrabrosti
baul	baule m.	putnički sanduk
barelo	barile m.	buere, vedro
balkon	balcone m.	veranda
bereta	beretta f.	kapa
beštija	bestia f.	životinja
bevanda	bevanda f.	vino sa vodom
bekuč	beccuccio m.	vrh lampe
bekaca	beccaccia f.	šljuka
belveder	belvedere	lijep pogled
benat	benda f.	povezača
biljet	biglietto m.	karta /vozna/
bisak	bisaccia f.	torba na konju
biškoti	biscotti pl.	biskviti
bjondo	biondo	plavokos
bluza	blusa f.	džemper, bluza
borsa	borsa f.	torba
bonagracija	buonagrazia	garnišla
bokaport	boccaporto m.	ulaz za brodove
brokva	brocca f.	bokal, vrč

briga	briga f.	dosada, muka
bravo	bravo	vrlo dobro
briškula	briscola f.	igra karata
brundati	brontolare	gundati
butilja	bottiglia f.	boca, flaša
butiga	bottega f.	dućan, radnja
bustin	busto m.	prsluk
kaštig	castigo m.	nevolja, kazna
karoca	carozza f.	kola, kočija
kamin	comino m.	odžak
kamara	camera f.	soba
kalće-te	calze pl.	čarape
kantinela	cantina f.	podrum
kantun	cantone m.	ugao, ćošak
kapelin	cappello m.	šešir
karta	carta f.	hartija, papir
kašeta	cassetta f.	sandučić
karijola	cariola f.	kolica
kanela	cannella f.	drvena slavina
kavaleta	cavalletto m.	paralelna greda
kamomil	camomilla f.	bela sasa
kantun	cantone m.	podrum za ogrev
kapostacion	capostazione m.	šef stanice
kalati	calare	prestati /kiša/
kanovaca	canovaccio m.	krpa za brisanje
koltrina	cortina f.	zavjesa
kola	colla f.	lijepak
kolet	colletto m.	okovratnik
koperta	coperta f.	pokrivač
komodan	comodo	udoban
kontrabant	contrabando m.	krijumčarenje
kontra	contra	protiv

kontrat	contratto m.	ugovor
košet	coscia f.	but, bedro
kontam	contare	računam
kredenca	credenza f.	orman
krepati	crepare	crknuti
kravata	cravatta f.	mašna
kušin	cuscino m.	jastuk
kužina	cucina f.	kuhinja
denjati	degnare	udostojiti
demolirat	demolire	razvaliti
dokument	documento m.	isprava
doganja	dogana f.	carinarnica
domani	domani	sjutra
dreto	dritto	pravo
duratu	durare	trajati
face	faccia f.	lice, izgled
fadžola	fagiuolo m.	pasulj
famelja	famiglia f.	porodica
faculet	fazzoletto m.	maramica
faliti	fallire	nedostajati
feta	fetta f.	kriška
flota	flotta f.	brodovlje
forca	forza f.	sila, snaga
foj	foglia f.	list hartije
freško	fresco	svježe, novo
frontin	frontino m.	branik kod kape
frut	frutta pl.	rod
fregati	fregare	ribati, trljati
frumetin	frumentone m.	kukuruz
fuma	fuma	duva, puše
furija	furia f.	bes

fudra	fodera f.	postava
galijot	galeotto m.	obešenjak
galjuf	gaglio m.	prostak
galeta	galletta f.	dvopek
gazeta	gazzetta f.	novine
đir	giro m.	krug, okret
gondola	gondola f.	gondola
goba	gobba f.	grba
gratati	grattare	strugati
gradin	gradino m.	toplomjer
gradela	gratella f.	roštilj
gril	grillo m.	zrikavac
gust	gusto m.	ukus
lampadin	lampadina f.	lampica, kandilo
lamarin	lamiera f.	lim, pleh
lastra	lastra f.	pločica, lim
lešo	lesso	kuvan, varen
lencun	lanzuolo m.	čaršav
levant	levante m.	istok
lima	lima f.	turpija
liberati	liberare	osloboditi
lista	lista f.	spisak
lula	lulla f.	duga kod kačara
lumbrela	ombrello m.	kišobran
lumijera	lumiera f.	svećnjak
luštrati	lustrare	glačati, usijati
lišo	liscio	čisto /bez dodat./
marina	marina f.	mornarica
mandarina	mandarino m.	pomorandža
makina	macchina f.	mašina

mankati	mancare	nedostajati
marenda	merenda f.	užina
makinist	macchinista m.	vozovođa
maca	mazza f.	veliki čekić
mafija	mafia f.	loše društvo
malj	maglio m.	malj
mandža	mancia f.	jelo, napojnica
maštelo-mišćelo	mastello m.	vedro, kanta
medicina	medicina f.	lijek
mizerija	miseria f.	bijeda
mobilje	mobile m.	pokućstvo
mula	mula f.	mazga
navigati	navigare	ploviti
nakončati	acconciare	udesiti, urediti
numer-lumer	numero m.	broj
ofundati se	affondarsi	stropoštati se
oprigati	friggere	ispržiti
očalji	occhiali pl.	naočare
ošterija	osteria f.	krčma, kafana
pala	pala f.	ašov
pasati	passare	proći, otići
pašta	pasta f.	tijesto, makarona
pamidora	pamidoro m.	patlidžan
patiti	patire	trpjeti, stradati
parapet	parapetto m.	branik na mostu
palanga	palanca f.	gvozdena poluga
pantofle	pantofola f.	papuče
pašaport	passaporto m.	putna isprava
patakun	patacca f.	sitan novac
parcela	parcella f.	parče zemlje

pauza	pausa f.	odmor
persona	persona f.	osoba
peperoni	peperone m.	mala paprika
peča	pezzo m.	parče /platna/
pezati	pesare	meriti, vagati
pinjata	pignatta f.	lonac
pipa	pipa f.	lula
pinjelo	pinello m.	četkica
piston	pistone m.	klip
pitura	pittura f.	boja, farba
pjat	piatto m.	tanjir
pjadela	padella f.	tiganj, plitka zdjela
pjaca	piazza f.	trg, pijaca
portir	portiere m.	vratar
porat	porto m.	luka
portik	portico m.	hodnik
polpet	polpetta f.	šnicla
poltrona	poltrona f.	naslonjača
pulenta	polenta f.	kačamak
provati	provare	okušati, probati
raca	razza f.	soj, pleme
rašpa	raspa f.	turpija
rešto	resto m.	kusur, ostatak
riža	riso m.	pirinač
riva	riva f.	obala
roba	roba f.	odeća, tekstil
rokela	rocchella f.	klupko
saket	sacchetto m.	kesa, vrećica
salamura	salamoia f.	presolac
salsa	salsa f.	sos
šega	sega f.	testera

škatula	scatola f.	kutija
skala	scala f.	stepenica
škarpe	scarpe f.	poderane cipele
škur	scuro	crn, mrk, taman
škudela	scodella f.	čanak, dubok tanjir
škufija	cuffia f.	povezača
škaf	scaffale m.	poloca, pregrada
skalin	scalino m.	stepen
skapulati	scapolare	spasti se
škartirati	scartare	izbaciti
šufit	soffitto m.	potkrovlje, tavan
solad	soldo m.	novac, para
solo	solo	sam
šporco	sporco	prijav
špag	spago m.	kanap
špedat	spedire	poslati
štacijun	stazione m.	stanica
stimati	stimare	poštovati
štivati-stivati	stivare	naslagati
tavaja	tovaglia f.	stolnjak
takulin	taccuino m.	novčanik
tabela	tabella f.	tabla, tablica
tapet	tappeto m.	prostirač
tapa	tappo m.	čep
taulin-tavulin	tavolino m.	sto, stočić
taraca	terassa f.	terasa
tenda	tenda f.	šator
tela	tela f.	platno kod gume
tinta	tinta f.	boja, mastilo
tigla	tegolo m.	cigla, crijep
trakalati	traccollare	pričati brzo
trafika	traffico m.	prodavnica duvana

valiža	valigia f.	kofer, torba
vangla	vanga f.	ašov, sud za pranje
vapor	vapore m.	brod
vešta	veste f.	haljina
velud	velluto m.	kadifa
vel	velo m.	koprena
veštit	vestito m.	odijelo
vitrina	vitrina f.	polica
vizita	visita f.	posjeta
capa	zappa f.	motika
cukar	zuccheru m.	šećer
džardin	giardino m.	bašta

Ovaj veliki broj italijanizama upotrebljava se na čitavoj teritoriji Bara i okoline. Po obimu zauzimaju više mjesta kod neobrazovanog /neškolovanog/ stanovništva, a naročito u selu. Izvjesne riječi i izrazi su toliko odomaćeni da su postali skoro nezamenljivi u govornom jeziku, naročito starijih ljudi.

Navešću samo jedan broj tipičnih i vrlo čestih u usmenoj, pa čak i pisanoj upotrebi: pinjelo, porat, tavaja, vapor, pamidora, fadžola, faculet, lencun, šufit, kantun, taulin, škure, škudela, fregati, pasati, kamara itd.

Iako se kod dobrog dijela italijanizama ne osjeća tendencija za njihovo gubljenje ili izčezavanje, prisutna je razlika u stepenu njihove upotrebe. Stariji ih ljudi mnogo više koriste. Mlađi pod uticajem škole, radija, dnevne štampe i svakodnevnog dolaženja u kontakt sa ljudima iz drugih krajeva, sve više zamjenjuju italijanizme književnim izrazima.

Svim prosvjetnim radnicima i drugim poznavacima narodnog govora u ovim krajevima, koji su mi pomogli u obradi ove teme, veoma se zahvaljujem.

Takođe sam zahvalan profesoru Eros Sekviu, šefu katedre za italijanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu, koji je pregledao ovu temu i o istoj dao veoma povoljno mišljenje.

Literatura:

- *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, knj. 1, str. 385.
- *Enciklopedija Jugoslavije*, knj. 1, str. 358, 359, 360 i 361.
- *Istorijski zapisi*, br. 3 god. 1960. – Dr Frano Kasterčanek: *Pad Bara u turske ruke*, 1571. god. /Prema mletačkom svedočanstvu u Drž. notarijumu u Dubrovniku/.
- M. Vujaklija – *Leksikon stranih riječi i izraza*